

# Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

*I distribution:*

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

## REDAKTIONSKOMMITTÉ:

*Göteborg:* Stina Hansson, Lisbeth Larsson

*Lund:* Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

*Stockholm:* Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

*Uppsala:* Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

*Redaktörer:* Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

*Inlagans typografi:* Anders Svedin

Utgiven med stöd av  
*Vetenskapsrådet*

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by  
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Maria Ulfgard, *För att bli kvinna – och av lust. En studie i tonårsflickors läsning* (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, nr 78). B. Wahlströms förlag. Stockholm 2002.

Det unga forskningsämnet *Svenska med didaktisk inriktning* börjar nu generera doktorsavhandlingar. Det är ingen slump att den första studieplanen för det nya ämnet fastställdes vid just Lunds universitet i mitten av 1990-talet. Vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund fokuserade den s.k. pedagogiska gruppen redan för 25 år sedan på skolans svenskämne och problematiserade litteraturläsningen i skrifter som *Svenskämnets kris* (1976), *Svenska i verkligheten* (1977), *Litteratur i bruk* (1977). Jan Thavenius och Lars-Göran Malmgrens insatser har här spelat en mycket stor roll. Men doktorsavhandlingar inom fältet utarbetades under 1980-talet och en bit in på 1990-talet fortfarande antingen inom litteraturvetenskap eller nordiska språk, trots att skolämnet svenska i sig upptar bägge dessa discipliner. Sådana litteraturvetenskapliga avhandlingar med ämnesdidaktisk inriktning avant la lettre är t.ex. Bengt Linnérns *Litteratur och undervisning. Om litteraturläsningens institutionella villkor* (1984), Annica Danielssons *Tre antologier – tre verkligheter. En undersökning av gymnasiets litteraturförmedling 1945–1975* (1988) och Gun Malmgrens *Gymnasiekulturer. Lärare och elever om svenska och kultur* (1992).

När den nya forskarutbildningen i svenska med didaktisk inriktning äntligen startade var det i nära samarbete mellan Lärarhögskolan i Malmö, Litteraturvetenskapliga institutionen och Institutionen för nordiska språk i Lund med Tor G. Hultman som kraftfull initiativtagare. Sedan har fler universitet och högskolor följt exemplet. Detta är i korthet bakgrunden till att vi under år 2002 begävt med avhandlingar som Sten-Olof Ullströms *Likt och olikt. Strindbergsbildens förvandlingar i gymnasiet*, Gunilla Molloy *Läraren Litteraturen Eleven* och Maria Ulfgards *För att bli kvinna – och av lust. En studie i tonårsflickors läsning*. Gunilla Molloy och Maria Ulfgard har båda studerat grundskoleelevers litteraturläsning och deras avhandlingar kompletterar varandra så till vida som Molloy *s undersökning* gäller skolans litteraturundervisning medan Ulfgard främst granskat fritidsläsningen.

Sedan 2002 har vi numera dessutom en Nationell forskarskola i svenska med didaktisk inrikt-

ning med säte i Växjö och med doktorander från hela landet. Självklart kommer denna forskning att vitalisera utbildningen av svensklärare vid våra universitet och högskolor, och förhoppningsvis även arbetet ute på skolorna. Ett mål borde vara att varje rektorsområde satsar på utbildning av minst en svensklärare med doktorsexamen i svenska med didaktisk inriktning. Då skulle vi under 2000-talets första decennium kunna få se en återuppbyggnad av de nerskrötade lektorstjänsterna, helst både i grundskola och gymnasium, nu i modern tappning med en kompetens att inspirera och höja ambitionerna för ämnet. Forskarämnet *Svenska med didaktisk inriktning* innebär ett vetenskapligt studium av svenskundervisning utförd av forskare med kombinationen ämneskunskaper och praktisk erfarenhet av skolans vardag.

Det är i detta sammanhang jag ser Maria Ulfgards doktorsavhandling vid Humanistiska fakulteten, Lunds universitet, *För att bli kvinna – och av lust. En studie i tonårsflickors läsning*, som försvarades vid Lärarutbildningen i Malmö i oktober 2002. Maria Ulfgard redovisar här resultatet av en omfattande undersökning av tonårsflickors fritidsläsning, där påverkansfaktorer som skolkontext, svenskämneskulturer och inte minst livet utanför skolan spelar in. Ulfgard har ställt sig frågan: "Vad läser unga flickor på sin fritid – om de läser – och hur ser de på sin läsning?" Hon har undersökt sambandet mellan flickornas liv och läsning, dvs. mellan geografiska, sociala, kulturella och religiösa bakgrundsfaktorer, flickornas undervisning i skolans svenskämne och deras litteraturval och fritidsläsning. Hon har också uppmärksammat hur genus konstrueras i den litteratur som flickorna valt att läsa på sin fritid och hur de konstruerar genus vid sin läsning och i sina egna liv. För att besvara sina frågor har Ulfgard samlat in och bearbetat ett stort empiriskt material: 20 tonårsflickor från tre olika grundskolor i Sverige har under två års tid skrivit om sin läsning och samtalat med Maria Ulfgard om läsning, fritid, liv.

Det är flera forskningsfält som Ulfgard har måst beträda, för att genomföra studien: s.k. reader-response criticism, receptionsforskning, skolforskning, litteraturvetenskaplig textanalys, genusteori, teorier om kultur, klass, etnicitet och religion samt ungdomsforskning och forskning kring s.k. populärlitteratur. Även referenser till psykologisk forskning förekommer

i avhandlingen. Maria Ulfgard företräder en läsorienterad gren inom litteraturvetenskapen. I kommunikationsmodellen *avsändare/författare – meddelande/verk – mottagare/läsare* står mottagarsidan i fokus. För 100 år sedan och en bra bit in i 1900-talet fokuserade litteraturhistorisk forskning på författaren och författarens tid med dess historiska/idéhistoriska sammanhang; författaren själv blev en ingång och förklaringsmodell till verket; *life-and-letters*, kopplingen mellan författarens liv och hans (oftast var det en han) verk var en vanlig litteraturhistorisk metod. Med T. S. Eliot och I. A. Richards kom uppmärksamheten att förskjutats alltmer mot *Verket* eller *Texten*: vi får det autonoma ordkonstverket, som existerar i sig självt. Textstruktur, metaforer och andra stilfigurer stod där på papperet och överlämnade sig till oss för tolkning under nykritikens dagar. Roland Barthes förkunnade "*författarens död*" (1968). Maria Ulfgard replikerar med "*läsarens födelse*", som hon förlägger till mitten av förra seklet (avh., s. 17).

I Sverige var Gunnar Hansson med sin avhandling *Dikten och läsaren* (1957) pionjär inom den läsorienterade litteraturforskningen. Under 1960- och 70-talen blev det allt tydligare att man inom litteraturvetenskaplig forskning tidigare ägnat sig minst åt den litteratur som lästes mest: barn- och ungdomslitteratur, s.k. populärlitteratur (triviallitteratur, kiosklitteratur), kvinnolitteratur (litteratur skriven av kvinnor). Nya stora forskningsfält öppnades inom litteratursociologin. Läsaneundersökningar gjordes. I Lund startade *Pedagogiska gruppen*, som med sina skrifter väckte debatt inom Svenskläraryöreningen och ute på skolorna.

"Författaren var död" enligt Barthes. Men författarnamn svävade kvar över texterna som stora logo-typer. *Qu'est-ce qu'un auteur? / What is an author?* frågade Foucault i ett berömt föredrag vid Buffalo University i New York State 1970. *Qu'est-ce qu'un texte?* ("Vad är en text?") frågade Paul Ricoeur, samma år (i *Hermeneutik und Dialektik*, red.: R. Bubner). Maria Ulfgards dramatiska och träffsäkra formulering – "*läsarens födelse*" – leder med nödvändighet vidare till frågan: *vad är en läsare?* Med sin forskning kan man säga att Maria Ulfgard har gått varvet runt: från det tidiga 1900-talets *life-and-letters-forskning*, där spår av författaren söktes i texten – till en *läsarorienterad forskning* som söker spår av läsaren i texten, läsarens text!

Maria Ulfgards teoretiska bakgrund finns alltså i reader-response criticism och receptionsforskning. Hon redovisar vid teorigenomgången i avhandlingens andra kapitel förtrogenhet med Hans Robert Jauss och Wolfgang Iser, Jonathan Culler, Louise Rosenblatt, Stanley Fish. Forskning inriktad på läsningen i skolan representeras av flera Lundaforskare, Jan Thavenius, Lars-Göran Malmgren, Bengt Linnér och under 1990-talet Gun Malmgren och Johan Elmfeldt. Ur receptionsforskningen lyfter Maria Ulfgard särskilt fram begreppen *Transaktion och subjektiv relevans*. "Transaktion" är Louise Rosenblatts begrepp för det som händer mellan läsare och text: mening skapas i ett ömsesidigt flöde mellan dessa. *Subjektiv relevans* är Jon Smidts begrepp som vidareutvecklar Lars-Göran Malmgrens *igenkänning*, alltså sådant som gör läsning angelägen och positiv. Bland de teoretiker som Maria Ulfgard inspirerats av kan också nämnas Kathleen McCormick och Pam Gilbert. McCormicks "modell av lärsituationen" finns i avhandlingen på s. 35; det är i mötet mellan läsarens och textens repertoarer som läsningens mening kommer till. Maria Ulfgard ansluter sig till Pam Gilberts läsorienterade forskning, som söker själva den meningsskapande processen i läsarens tillägnelse av en text.

Efter teorigenomgången av receptionsforskningen övergår Maria Ulfgard till presentera *Teorier om text och textanalys*, d.v.s. synsätt och begrepp inom litteraturvetenskaplig texttolkning. Hon väljer här att lyfta fram sådant som i begreppsbildning ligger nära ett läsorienterat synsätt som t.ex. att olika läsare ser olika *teman* i samma text; Bachtins dialogicitet och polyfona roman tas också upp i detta sammanhang. I detta avsnitt saknar jag en teoretisk diskussion av innebörden av en identifikatorisk läsart, eftersom den sedan dominerar i det empiriska materialet. Kanske Anders Palms utvidgning av artefaktbegreppet till "arteakt" för att framhäva diktverket som "pågående handling" härvid kunde ha varit användbart. Jag menar inte att en argumentation i förhållande till exempelvis Genette, Mieke Bal eller för den delen Lars-Åke Skalin hade behövts, men ett mer genomtänkt förhållningssätt till en "utomfiktional" läsning hade jag gärna sett. Maria Ulfgard är visst inte omedveten om problematiken; i sina egna närläsningar av romanerna framhåller hon romankarakterernas status av fiktiv konstruktion och artefakt (avh., s. 193 och s. 214). En nyligen framlagd teoretise-

ring av förhållandet mellan estetik och etik finns i Katarina Elams avhandling *Emotions as a Mode of Understanding* (Uppsala 2001); här förs resonemang som skulle kunna kasta ljus över kopplingar mellan personlig erfarenhet, fiktion och identifikation, sådant som Maria Ulfgard's empiriska material framvisar. Den narratologiska utgångspunkt som presenteras i anslutning till Rimmon-Kenans "story" är däremot inte alldeles nödvändig och markeringen gentemot fabel-begreppet snarare förvirrar. Avsnittet presenterar vidare *tre generer*, som spelar stor roll i undersökningen: flickboken, ungdomsboken och den svärdefinierade populärfiktionen. Det avslutas med några exempel på forskning kring läsning för unga, där Ulf Boëthius intar en framträdande plats.

I sin *genusteoretiska bakgrund* ansluter sig Maria Ulfgard till Yvonne Hirdmans genus-begrepp, där *genus* står för socialt kön och *kön* för biologiskt kön. Enligt min mening avvisas här lite för snabbt, kanske till och med värdslost, Judith Butlers teori om kön (avh., s. 75). Judith Butler problematiserar uppdelningen i dikotomin kön – genus, eftersom den suggererar en "stabil essens" i könet. Hon understryker att både könsidentitet och sexuell identitet är kulturella iscensättningar. I ett heteronormativt samhälle inskolat vi i ett binärt system av män och kvinnor som förutsätts åtrå varandra. Det här skulle ha kunnat vara en intressant forskningsingång i Ulfgard's material. I avhandlingens kapitel IV, *Livet och läsningen*, kan man skimta just en sådan kulturell iscensättning av könsidentitet och sexuell identitet, som är bärande i Judith Butlers teori. I kapitel VI, *Receptionen av de tre romanerna*, låter det så här, när en av flickorna i undersökningen kommenterar romangestalten Katrin som i Mats Wahls roman *Lilla Marie* frågar Marie om hon tycker att Katrin har "en snygg kropp": "Jag tycker att hon pratar så konstiga saker, man frågar inte en kompis om man har snygg kropp, sånt kan man fråga sin pojkvän, men inte en kompis, det känns lesbiskt" (avh., s. 303 f.). Maria Ulfgard är naturligtvis i sin fulla frihet att välja Yvonne Hirdmans genusbegrepp som teoretisk utgångspunkt, men jag ställer mig kritisk till hennes sätt att avfärda Judith Butler. Med mitt sätt att se så formligen skriker materialet efter en analys med redskap från Butlers teori. I skolforskningssammanhang har etnologen Anna Sofia Lundgren med framgång använt sig av Judith Butlers teori för att iakttä och analysera högstadieelevers könskonstruktion, redovisat i avhandlingen *Tre år i g.*

*Perspektiv på kropp och kön i skolan* (2000). Det vore frestande att analogt pröva detta även i en receptionsstudie av tonåringars läsning.

När det gäller *teorier om kultur, klass, etnicitet och religion* utgår Maria Ulfgard från sociologen Anthony Giddens kulturbegrepp (gruppens värderingar, normer, materiella ting, livsätt). Vidare redogör hon också kortfattat för Pierre Bourdieus kultursociologiska teori; hon pekar särskilt på "det socialt hierarkiserade geografiska rummet", en aspekt som hon menar ofta glöms bort vid tillämpningen av Bourdieu. Avhandlingen för också in ett *religionsperspektiv* på receptionen, vilket tidigare inte varit vanligt inom receptionsforskning. Maria Ulfgard markerar här mot en sammanblandning av kulturella, sociala och religiösa fenomen.

Avhandlingens empiriska undersökning tar sin utgångspunkt i Steinar Kvaales bok *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997), som används för att presentera s.k. *grounded theory* med ursprung hos Glaser & Strauss (1967): teorin är lyhörd mot empirin; observationer och intervjuer spelar stor roll och den vänder sig mot positivistisk metod. I detta sammanhang knyter Maria Ulfgard också an till *hermeneutiken* som teori och metod inom kvalitativ samhällsforskning; det innebär en medvetenhet om att ett tolkande moment alltid finns med i en undersöknings samtliga led. Urvalet av flickor i undersökningen är ett s.k. *teoretiskt urval*, d.v.s. bestämda kriterier, inte slump, ligger bakom urvalet. Kriterierna hämtas från forskningsuppdragets frågeställningar: så har urvalet gjorts från tre orter "med olika geografiska, kulturella, religiösa och sociala bakgrunder och med skilda utbildningsprofiler, yrkesliv och näringar" (avh., s. 101). Endast flickor skulle delta i undersökningen och de tre grupperna skulle bestå av både "storläsare" och "icke-läsare". Efter att under ett års tid ha bekantat sig med flickorna och deras miljöer har Maria Ulfgard bett flickorna i varje grupp att enas om ett bokval. Deras val blev respektive flickboken *Wild Hearts/ Ny i stan* av Cherie Bennett, ungdomsromanen *Lilla Marie* av Mats Wahl och populärfiktionen *Mannen som kunde tala med hästar* av Nicholas Evans. Alla tre grupperna läste sedan de tre romanerna i tur och ordning. Deras läsning av de tre romanerna är en viktig del av det empiriska materialet.

För att konstituera undersökningens läsargrupper har Maria Ulfgard vänt sig till rektorer och svensklärare och därefter genomfört sina in-

tervjuer och samtal i skolornas lokaler. Eftersom det i första hand är flickornas fritidsläsning som avhandlingen gäller, skulle man ha kunnat tänka sig att det hade varit bättre att undvika skolmiljön, som rimligen påverkat flickorna i deras sätt att samtala om litteratur. Men att "wallraffa" i ungdomsmiljöer såsom ridstall, gym, fritidsgårdar etc. hade eventuellt försvårat undersökningens genomförande på andra sätt.

Materialredovisningen i slutet av avhandlingen (s. 368–371) vittnar om ett enormt nedlagt arbete på intervjuer, samtal, observationer och ett omfattande skriftligt material i form av enkäter, frågeformulär, loggböcker, läsjournaler, olika skrivuppgifter etc. Här har jag haft vissa svårigheter att orientera mig och hade önskat tydligare dateringar och framför allt bilagor av enkät- och frågeformulär. Kanske det vore idé vid undersökningar av det här slaget att ta en sociolog till hjälp för just materialredovisning.

Med begreppet *skolkontext* förstår Maria Ulfgard inte bara själva skolan utan de geografiska, ekonomiska, sociala, kulturella, religiösa förhållanden som omger en skola. I kapitel IV, *Livet och läsningen*, som är ett för avhandlingen centralt kapitel, presenteras undersökningens tre *skolkontexter*: Ytterstadsskolan, som ligger på 15 minuters bussavstånd från den stora stadens centrum, Älvskolan, ett norrländskt samhälle samt Villaskolan i ett villasamhälle i södra Sverige. Här presenteras de olika skolornas *svenskämneskulturer*. Lars-Göran Malmgrens begrepp *tre svenskämnesparadigm* (färdighetsämnet, det litteraturhistoriska bildningsämnet, det erfarenhetspedagogiska svenskämnet) används, men kan urskiljas renodlat i bara en av skolorna. I detta sammanhang måste jag anföra en metodisk invändning: hänvisningarna bakåt till avhandlingens teorikapitel görs alltför summariskt, ofta endast genom en parentes som sufflerar "kap. II". Sen åvilar det läsaren att själv bläddra tillbaks och repetera vad som sagts. Detta spar naturligtvis utrymme i en redan omfattande avhandling, men åtminstone en sidhänvisning och ännu hellre några identifierande ord borde kunnat få plats. När Lars-Göran Malmgrens begrepp "svenskämnesparadigm" används (avh., s. 123) hänvisas sålunda kort och gott till kap. II. Denna hänvisningsteknik förekommer ganska genomgående i avhandlingen, vilket försvårar läsningen.

De tre flickgrupperna presenteras i sina *läskulturer* och rubrikerna på dessa tre avsnitt är

upplysande: "Litterärt nätverk i mångtunnisk förortsmiljö", "Läsning inom en kvinnokultur" samt "Litteratur – en medveten markör för habitus", och handlar i tur och ordning om Ytterstadsskolan, Älvskolan och Villaskolan. Kapitlet innehåller också avsnittet *Att vara ung kvinna och femton sexton år* och slutligen *Tre porträtt*, d.v.s. av en flicka från var och en av de tre miljöerna. Här har Maria Ulfgard avsiktligt och klokt nog valt flickor som inte är representativa för sina respektive grupper – detta för att inte skapa en schablonbild av "den typiska" flickan på orten!

I avhandlingens kapitel V, *De tre romanerna*, närläser Maria Ulfgard själv flickornas valda romaner. Det kan vid första anblicken förefalla paradoxalt i en avhandling som söker läsaren i texten. Risken att själv framträda som en "ärkeläsare", kanske i Michael Riffaterres mening, förefaller uppenbar. Emellertid övertygar Maria Ulfgard genom kapitlets utformning om dess berättigande. Hon vinnlägger sig om att lyfta fram de olika historier om romanernas karaktärer, som kan urskiljas. Hon uppehåller sig vid den roll kön och sexualitet spelar i texterna. Hon pekar på komplexitet, intertextualitet, symbolik – sådant som kan förbigås eller eventuellt vålla en mer otränad läsare svårigheter. Kapitlet tjänar som avstamp och replikpunkt inför det följande, stora receptionskapitlet. Det är frapperande att samtliga tre romaner, som utgör undersökningens primärmaterial, innehåller konkreta, handfasta intertexter materialiserade i böcker som förekommer i huvudkaraktärernas händer och som dessutom är strakt symbolladdade. I *Wild Hearts/Ny i stan*, som delvis utspelas i amerikansk high school-miljö, har huvudkaraktären Jane i läxa att läsa Kafkas *Förvandlingen* medan hon själv enligt Maria Ulfgards tolkning genomgår något av en omvänd förvandling: Jane lägger så småningom av sig sitt svarta och hårda hölje. I *Lilla Marie* hittar Marie ett exemplar av Mark Twains *Huckleberry Finns äventyr* och genomför en flykt som liknar Huck Finns på en hemmagjord flöte. Dessutom förekommer samma bok som högläsning i skolhemmet, där Marie vistas. I *Mannen som kunde tala med hästar* slutligen erhåller Annie ett exemplar av Bunyans *Pilgrim's Progress* under färden västerut med den skadade hästen som går under just namnet Pilgrim. Annie läser boken och uppehåller sig särskilt vid skildringen av landet "Min lust", samtidigt som hon förbereder sig för sitt livs stora sexuella äventyr och därvid totalt tappar bort den kristna allegorin i Bunyans

text. Maria Ulfgard plockar här ytterligare en poäng, när hon kan konstatera att receptionsforskaren Wolfgang Iser ägnar just Bunyans *Pilgrim's Progress* ett kapitel i sitt verk om den implicerade läsaren (avh., s. 256). En fråga som jag ställer mig är om det är vanligt inom ungdomslitteraturen med den här typen av konkret intertextualitet. På rak arm kommer jag att tänka på L. M. Alcotts *Little women*, där också Bunyans *Pilgrim's Progress* spelar stor roll. Ett annat exempel är Ulrich Plenzdorfs *Den unge Werthers nya lidanden*, där hjälten i det gamla DDR hittar ett exemplar av Goethes bok, som visar sig vara en parallellhandling till hans egen historia. En undersökning av detta fenomen vore onödig lockande att få ta del av.

I sin egen analys av de tre romanerna går Maria Ulfgard också igenom det hon uppfattar som romanernas ideologier. Det är en värdefull genomgång. I receptionskapitlet blir det sedan tydligt, att detta är något som de unga läsarna har svårigheter med att genomskåda. Ulfgard visar t.ex. på drag av misogyni och rasism, som gått flickornas ganska omärkligt förbi. Det är detta som leder fram till en av slutkapitlets viktiga didaktiska konsekvenser: de unga behöver bearbeta det lästa. Jag kände själv ett visst obehag när jag läste *Mannen som kunde tala med hästar*, men det var först efter att ha läst Ulfgards analys som jag kunde sortera upp i mina reaktioner. Misogynin, ja, den erfor jag ganska snart under läsningen. Men kopplingen till *New Age* behövde jag hjälp med.

Beträffande *Wild hearts/Ny i stan* vill jag bara lägga fram en avvikande synpunkt. Jag tycker inte att boken är så till den grad renons på klass- och etnicitetsperspektiv, som avhandlingen vill göra gällande. Jag har funnit en episod, som jag tycker är ganska laddad och som mycket väl kunde ha använts för någon av alla de skrivuppgifter eller samtal, som Ulfgard genomfört med flickorna i syfte att via receptionen uttröna samband mellan liv och läsning. I romanen förekommer miljonärsdottern Kimmy, som lever ett skuggliv i hotet av att bli kidnappad, som hennes bror en gång blivit. Hon har inget självförtroende alls. Till väninnorna säger hon (i *Wild Hearts/Ny i stan*, s. 163):

- Ni vet inte hur hemskt det känns att vara så här rädd!
- Skitsnack! sa Sandra. Vi är väl också skraja ibland.
- Kimmy tittade på henne med sina stora, blå ögon.

– Inte på det här sättet, sa hon. Jag känner mig alltid som en förlorare. Utanför... annorlunda...

– Så har alla känt sig nån gång, envisades Sandra.

Kimmy skakade på huvudet.

– Inte ni tre, sa hon och snöt sig i en pappersnäsduk. Ni är så ruskiigt självsäkra. Särskilt du, Sandra.

– Tror du att det är lätt att vara svart i den här skolan? frågade Sandra.

– Nej, det kanske det inte är, men ...

– Tror du att det är lätt att vara judinna i den här skenheliga stan? sa Savy.

Den amerikanska överklassmiljön i *Wild Hearts/Ny i stan*, där tonåringar kör egen bil, må vara hur verklighetsfrämmande som helst för undersökningens läsare, men utanförskap på grund av etnicitet speglar i citatet vore rimligen något angeläget att samtala om. Kanhända är det just passager av den här typen som gjort romanen så omtyckt bland i synnerhet Ytterstadsskolans flickgrupp.

I avhandlingens sjätte kapitel, *Receptionen av de tre romanerna*, möter vi de empiriska läsarna igen. Böckerna behandlas i tur och ordning och mycket divergerande läsarhållningar redovisas. Den flickgrupp som valt respektive bok ägnas ett särskilt avsnitt, men i övrigt behandlas de tre grupperna samtidigt. En "identifikatorisk" läsart är vanlig, d.v.s. flickorna identifierar sig med personer i böckerna. De ger positiva omdömen om böcker som de uppfattar som "verkliga". Vid redovisningen av flickornas uttalanden om böckerna (i loggböcker, enkäter och samtal) kommer nu teoretiska begrepp från kapitel II till användning: Louise Rosenblatts tes om läsningens komplexitet, där estetiska och sociala element är tätt sammanlänkade; Rosenblatts "transaktionsbegrepp"; McCormicks repertoarbegrepp; Lars-Göran Malmgrens "igenkänning"; Jon Smidts "subjektiv relevans"; "progressiv" och "regressiv läsart" – termer utvecklade ur Thomas Ziehes socialisationsforskning; "modersorienterad läsart" och "moderidentifierande läsart" – termer utvecklade ur Margot Bengtsson teorier om kön och identitet. Maria Ulfgards eget begrepp, "didaktisk funktion", kommer här till användning vid flickornas reception av genus. Undersökningen kommer fram till att individuella faktorer spelar en avgörande roll vid receptionen; ett exempel är kopplingen till en religiöst färgad kulturfaktor hos

vissa flickor i olika grupper som slår igenom vid receptionen (avh., s. 328). Identifieringsläsning har personlig bakgrund. Samband mellan livet och läsningen, som undersökningen har varit på jakt efter, konstateras t.ex. i sambanden med flickornas familjestruktur. Beträffande den geografiska faktorn finns däremot inte något att redovisa (avh., s. 328).

I kapitel VII, det sista kapitlet, lyfter Maria Ulfgard fram de didaktiska slutsatser, som hon menar att undersökningen kan leda fram till. Hon har funnit att flickornas fritidsläsning är omfattande, att de tillmäter den stor vikt och att den är lustbetonad. I kapitel IV, *Livet och läsningen*, redovisade hon vilken litteratur flickorna väljer för sin fritidsläsning och i kapitel VI, *Receptionen av de tre romanerna*, flickornas reception av de tre utvalda romanerna. Vid receptionsanalysen har hon uppmärksammat genuskonstruktion och kunnat konstatera vissa samband mellan liv och läsning, såväl individuella som grupprelaterade. På flera punkter bekräftar undersökningen sådant som tidigare är känt, men Maria Ulfgard sammanfattar (avh., s. 336–337) den nya kunskap om unga flickors fritidsläsning som hennes undersökning leder fram till. Av detta förtjänar särskilt nämnas att hon funnit att fritidsläsning är omfattande och att den upplevs som ”ett tvingande måste” av många flickor; hennes dokumentation av förortsflickors fritidsläsning i mångt-nisk miljö; bokklubbarnas betydelse i unga flickors fritidsläsning. Vidare utvecklar Ulfgard nya lärsartsbegrepp, när hon i vissa fall konstaterar ”modersidentifierande” och ”modersorienterade” läsningar. Likaså är hennes iakttagelser av religiöst färgade tolkningar något nytt.

I sina didaktiska slutsatser diskuterar Maria Ulfgard bland annat kanontradering, den gamla kampen mellan ”högt och lågt”, ”klassiker” och ”populärfiktion”. Maria Ulfgard stöder sig på *Lpo 94* och *Kursplan 2000* då hon hävdar att elevernas egna läserfarenheter och kulturella skapande bör tas till vara i klassrummet, vilket borde leda till mer läsning av populärfiktion i skolan. Här kan jag möjligen undra om hon inte slår in öppna dörrar. Är verkligen oviljan mot s.k. populärfiktion så stor ute på skolorna och på biblioteken? I *Svenskläraryrkesförbundet årskrift* 1991 med temat ”Läsning pågår, om förhållningssätt till skönlitteratur” pläderar t.ex. Lena Persson för en generösare attityd till populärlitteratur i artikeln ”Är

det bättre att spela fiol än klämma en tegelsten av King?”

Årsskriftens tema tyder på att populärfiktionen redan för tio år sedan gjort sitt intåg i många svensklärares vardagsarbete, något som vore värt en särskild undersökning. Förhållandena ute på landets skolor ter sig sannolikt mycket olika även i detta avseende. Men någon kanon i så måtto, att namngivna författare föreskrivs i Läroplanen har vi väl inte haft på länge i svensk skola? Jag tror inte det går att hitta påbjuden läsning av namngivna författare efter 1980-talet. För gymnasiets del försvann de definitivt med *Supplement 80*. Här har förstas lärarutbildningen ett stort ansvar. Lärare, som i sin utbildning inte alls tränats att föra bok-samtal kring annat än en äldre kanon, kanske kan ha svårt med nyare litteratur av alla de slag. Maria Ulfgard betonar också vikten av en ideologikritisk hållning till litteratur. Skolans värdegrund måste förankras hos eleverna och sättas i relation till mer eller mindre förtäckt rasism, misogyni etc. i litteratur, något som måste gälla både s.k. kanoniserad litteratur och populärfiktion.

Avhandlingen utmynnar inte i ett antingen/eller utan i ett både/och när det gäller den kanoniserade litteraturen och populärfiktionen. Här finns ju för övrigt inte längre någon sträng gränsdragning (se t.ex. Magnus Perssons avhandling *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundratalsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*, 2002). Jag skulle vilja tillägga: lite utrymme för tonårsuppror måste väl få finnas kvar? kan det inte ibland vara välgörande att utmana tonåringar med böcker som de aldrig själva skulle kommit på att ens leta efter? Den springande punkten är inte vad vi läser med de unga, utan HUR.

En av Maria Ulfgards frågeställningar gällde hur flickorna ser på sin läsning. Bland svaren dominerar läslust och nyttoaspekter, ett slags 1700-talets ”utile dulce” tycks det. Flickorna upplever personlig tillfredsställelse i läsningen, men ser den också som ett tillfälle att lära och att utveckla sitt språk. Men vad tycker vi vuxna, vi lärare? Vari ligger värdet i att läsa? Det är förvisso inte en frågeställning som Maria Ulfgards avhandling åtagit sig att besvara, men efter att ha läst klart hennes bok ligger frågan kvar hos mig. Fiskuppfödare Håkan Ljung i Ingå socken i Nylands län läste aldrig ett påhittat verk, skriver Olof Lagercrantz i *Om konsten att läsa och skriva*. Några av vår tids värsta bödlar har varit ivriga poesiälskare. Frågan har na-

turligtvis många svar. Flickorna i Maria Ulfgarads undersökning ger några av dem. Avhandlingen erbjuder en närkontakt med läsande tonårsflickor; deras reflexioner och funderingar kring läsning är värda den uppmärksamhet som Maria Ulfgard lyhört ger dem. Hennes avhandling fyller väl sin plats inom den ämnesdidaktiska forskningen och kommer förhoppningsvis att användas inom lärutbildningen och läsas och diskuteras av redan yrkesverksamma lärare.

*Kerstin Munck*